

Lena Carlereus, Birgitta Åkerson

046-355000

lena.carlereus@lund.se, birgitta.akerson@lund.se

Vård- och omsorgsnämnden

Utredningsuppdrag ledsagning

Sammanfattning

Vård- och omsorgsnämndens arbetsutskott beslutade den 31 januari 2018 att ge förvaltningen i uppdrag att utreda ledsagning exempelvis enligt Laholmsmodellen. Förvaltningen har utrett nuvarande ledsagning enligt LSS och SoL i Lunds kommun, bla har Laholmsmodellen studerats. Förvaltningen bedömer inte att friare ledsagning bör införas i Lunds kommun. Däremot föreslås vård- och omsorgsnämnden, *föreslå* kommunfullmäktige, att besluta om införande av 5 h avgiftsfri ledsagning enligt SoL per månad i ordinärt boende.

Beslutsunderlag

Vård- och omsorgsförvaltningens tjänsteskrivelse den 4 oktober 2018 dnr 2018/0285.

Vård- och omsorgsnämndens arbetsutskotts beslut den 31 januari 2018, § 2.

Barnets bästa

Förvaltningens förslag till beslut om 5h avgiftsfri ledsagning per månad bedöms inte påverka barn. Ledsagning enligt SoL är avgiftsfri för barn, då barn 0-18 år inte betalar någon hemtjänstavgift. Ledsagning enligt LSS är också avgiftsfri för barn då det inte tas ut avgifter för LSS-insatser.

Konsekvenser för personer med funktionsnedsättning

Förvaltningens förslag att ta bort avgiften för 5 h ledsagning enligt SoL/månad innebär en minskad hemtjänstavgift för vissa brukare i ordinärt boende. (Dvs de brukare som därmed hamnar i en annan nivå för hemtjänstavgift.)

Ärendet

Vård- och omsorgsnämndens arbetsutskott beslutade den 31 januari 2018 att lyfta ut förvaltningens förslag till förändring gällande **avgiftsuttag för ledsagning enligt SoL** ur avgiftsutredningen, samt att ge förvaltningen i uppdrag att utreda ledsagning separat, exempelvis enligt Laholmsmodellen.

2018-10-04

Diarienummer

VOO 2018/0285

Förvaltningens förslag till förändring av **avgiftsuttag för ledsagning enligt SoL** gällde att brukarna skulle få betala för antalet *beviljade* timmar ledsagning. Avgiften för ledsagning enligt SoL är en del av hemtjänstavgiften som varierar utifrån nivå på omfattningen av antal *beviljade* hemtjänsttimmar. Antal timmar ledsagning enligt SoL räknas in i totalen när den hemtjänstnivå som styr avgiftsuttaget fastställs. Idag räknas dock endast de timmar ledsagning enligt SoL som beslutet har *verkställts*. Det innebär en omfattande administration för handläggarna av avgifter och för hemvårdsenheterna. För samtliga brukare med ledsagning enligt SoL måste det varje månad göras en genomgång av hur mycket ledsagning som verkställts för att kunna fastställa brukarens hemtjänstnivå som styr avgiftsuttaget. Denna reglering/administration avseende avgiften sker inte på motsvarande sätt gällande andra hemtjänstinsatser enligt SoL. För samtliga övriga hemtjänstinsatser är det antal *beviljade* timmar som räknas, oavsett om de har använts el ej. I samband med avgiftsutredningen föreslog därför förvaltningen, i januari 2018, vård- och omsorgsnämndens arbetsutskott att avgift tas ut för *beviljade* timmar ledsagning enligt SoL oavsett om insatserna har använts eller ej.¹

Förvaltningen har nedan, utifrån vård- och omsorgsnämndens arbetsutskotts uppdrag, utrett ledsagning. I uppdraget ingår att exempelvis utreda ledsagning enligt Laholmsmodellen.

Syftet med ledsagning

Ledsagning syftar till att bryta isolering och öka möjligheten till aktiviteter utanför hemmet.²

Ledsagning ges som bistånd med stöd av LSS 9 § eller SoL 4 kap 1 §. I socialtjänstlagen finns (till skillnad från i LSS lagstiftningen) ingen särskild paragraf som specificerar insatsen ledsagning. Enligt SoL 4 kap. 1 § ska har den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt rätt till bistånd för sin försörjning (försörjningsstöd) och *för sin livsföring i övrigt*.

Ledsagning kan ingå som en del i ett beslut om hemtjänst eller boendestöd eller beviljas som en enskild insats. Ledsagning är en insats i form av en följeslagare för personer med funktionsnedsättning. Insatsen är individuellt utformad och har karaktären av personligt stöd. Vid behov kan dock ledsagning inkludera hjälp med förflyttning, på- och avklädning, hjälp vid måltider och vid toalettbesök i samband med insatsen. I

¹ Voo tjänsteskrivelse 2018-01-19

² Kunskapsguiden, Socialstyrelsen /www.kunskapsguiden.se

2018-10-04

Diarienummer

VOO 2018/0285

arbetsuppgifterna ingår inte att utföra uppgifter som normalt omfattas av hemtjänsten, till exempel hjälp med tvätt eller inköp av matvaror.³

I propositionen⁴ till nuvarande LSS-lagstiftning angavs att ledsagar-service bör erbjudas personer som tillhör lagens personkrets men inte har personlig assistans, för att t.ex. besöka vänner, delta i fritidsaktiviteter eller i kulturlivet eller för att bara promenera. Insatsen bör ha karaktären av personlig service och anpassas efter de individuella behoven. Ledsagning bör enligt propositionen vara en uppgift som ingår i personlig assistans för dem som har sådant stöd.

Insatsen ledsagning avser enklare aktiviteter och omvårdnad ingår ej.

Enligt SoL ska den enskilde ska uppnå *skälig levnadsnivå*. Enligt LSS ska den enskilda uppnå *goda levnadsvillkor*, vilket bedöms vara bättre.

Ledsagning LSS i Lunds kommun

Ledsagarservice är en insats knuten till aktiviteter utanför hemmet och skall ge brukaren ökad möjlighet att genomföra enklare aktiviteter samt bryta den sociala isolering som kan uppstå på grund av en funktionsnedsättning, delta i samhällslivet och ha kontakter med andra människor. Insatsen verkställs inom och i närområdet kring Lunds kommun och skall kunna utföras under hela dygnet, under årets samtliga dagar.⁵

Vardagshabilitering ska ingå som en naturlig del innebärande att allsidigt främja utvecklingen av bästa möjliga funktionsförmåga, samt psykiskt och fysiskt välbefinnande hos brukaren.⁶

I Lund styrs omfattningen av ledsagning utifrån brukarens behov, men den enskilda avgör i stor utsträckning till vilka aktiviteter ledsagningen ska användas.

Inom den beviljade tiden i besluten får ledsagningen användas till valfria aktiviteter inom ramen för de behov som beslut om insatsen avser. Det kan därmed bli aktuellt med andra aktiviteter än de som nämns i insatsbeslutet, vilket är möjligt så länge målet med insatsen uppfylls och det inte enligt gränsdragningen är annan ansvarig huvudman.⁷

³ Kunskapsguiden, Socialstyrelsen /www.kunskapsguiden.se

⁴ Proposition 1992/93:159 om stöd och service till vissa funktionshindrade

⁵ Förfrågningsunderlag LOV 2015-06-17

⁶ Förfrågningsunderlag LOV 2015-06-17

⁷ Myndighetschef 2018-05-03

2018-10-04

Diarienummer

VOO 2018/0285

Det finns nationellt ingen reglerad rätt för den enskilde att spara outnyttjade timmar för ledsagning.⁸

I Lund får brukaren vid ledsagning enligt LSS inte betala för ledsagarens kostnader. Vid aktiviteter tillsammans med brukaren ersätts ledsagaren med max 450 kr per månad. Aktiviteter som kostar mer ska godkännas av ansvarig chef.⁹

Avseende ledsagning enligt LSS vid längre resor (tex utlandsresor) för personer i ordinärt boende beviljas det utifrån gällande rättspraxis.¹⁰

Resor med ledsagare enligt LSS i ordinärt boende är ovanligt. Det sker utifrån möjlighet inom beviljade timmar och möjligheten till omkostnader i samband med ledsagning.¹¹ Det finns exempel på resor till Köpenhamn, Malmö, Stockholm och Göteborg.¹²

I Lund har brukaren möjlighet att välja utförare av ledsagning enligt LSS utifrån de utförare som är godkända enligt LOV.

Ledsagning i LSS-bostad

Då fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter enligt lag ingår i bostad med särskild service beviljas normalt inte ledsagning som särskild insats till brukare i LSS-bostad. Personalen på boendet känner redan personen och det kan vara en nackdel att blanda in ytterligare personal. I Lund beviljas dock mycket sällan personer i särskilt boende enligt LSS ledsagning som utförs av utförarna av ledsagarservice (dvs inte boendets personal).¹³

Ledsagning för resor sker i individuella fall för brukare i LSS-bostad efter överenskommelse mellan den enskilde och utföraren.¹⁴

Statistik ledsagning LSS Lund

I oktober 2017 hade 107 brukare beslut om ledsagning enligt LSS.¹⁵ 2017 var det totala antalet verkställda timmar ledsagning enl LSS 18385h/år. Den genomsnittliga tiden verkställda beslut ledsagning enligt LSS per brukare, var 17 h/mån år 2011 och minskade till 14

⁸ SKL Länsstyrelsernas granskning av kommunala riktlinjer för bedömning av insatser enligt LSS 2007-02-19 s3

⁹ Riktlinje voo Omkostnader i samband med ledsagning 2017-02-28

¹⁰ Myndighetschef 2018-05-18

¹¹ Enhetschef ledsagarservice 2018-06-11

¹² Myndighetschef 2018-10-01

¹³ Enhetschef ledsagarservice 2018-06-07

¹⁴ Verksamhetschef LSS-bostäder mail 2018-05-16

¹⁵ Statistik myndighetsfunktionen 2018-05-16

2018-10-04

Diarienummer

VOO 2018/0285

h/mån år 2017.¹⁶ Bidragande orsaker till minskningen är anpassning till gällande lagstiftning gällande *dels* att fritidsverksamhet och kulturella aktiviteter främst ska tillgodoses i boendet samt *dels* att Region Skåne ansvarar för sjukresor.

Av totalt 99 beslut gällande ledsagning enligt LSS som togs i Lund 2017 gavs 70% bifall (69st), 12% (12st) gavs delavslag vilket innebar begränsning av insatsen i förhållande till ansökan och 18% (18st) gavs helavslag då personen ej bedömdes vara berättigad till insatsen. Tex pga att den sökande inte tillhörde personkretsen eller att den sökande bedömdes uppnå goda levnadsvillkor utan insatsen.¹⁷

Av de som gavs avslag under 2017 var det 6st som överklagade till förvaltningsrätten, förvaltningsrätten avslog överklagan i samtliga fall.¹⁸

Kommunen ska rapportera till IVO de beslut som inte verkställs inom tre månader. Om beslut inte verkställs inom rimlig tid kan IVO ansöka om särskild avgift hos förvaltningsrätten. Under år 2017 har förvaltningen rapporterat 16 beslut om LSS insatser till IVO som inte har kunnat verkställas inom tre månader. Fyra av dessa icke verkställda beslut avsåg ledsagning.¹⁹

Ledsagning SoL i Lunds kommun

Insatsen ledsagning enligt SoL beslutas i Lunds kommun enligt riktlinjer för insatser enligt SoL som Insats för rekreation och fritid.

Ledsagning/Insats för rekreation och fritid innebär hjälp för brukare som på grund av orienteringssvårigheter, otrygghet, fysiska besvär eller andra besvär har svårigheter att förflytta sig från ett ställe till ett annat, ledsagning, för att engagera sig i olika typer av aktiviteter som brukaren uppskattar. Exempelvis gå på konstutställningar, bio eller museum, sociala aktiviteter hemma eller på träffpunkt. Tid över 10 timmar i månaden ska särskilt motiveras i beslutsunderlaget.²⁰

Det går att få ledsagning SoL även för brukare i särskilt boende enligt SoL. Insatsen ledsagning används dock främst av personer i särskilt

¹⁶ Uppgift ekonom 2018-06-01 och 2018-06-18

¹⁷ Statistik myndighetsfunktionen 2018-05-16

¹⁸ Statistik myndighetsfunktionen 2018-06-08

¹⁹ Årsanalys voo 2017 s. 40-41

²⁰ Lunds Riktlinjer enligt SoL 2017-02-08

2018-10-04

Diarienummer

VOO 2018/0285

boende enligt SoL i de fall det finns behov av ledsagning i samband med sjukresor.²¹

Ledsagning till regionens sjukvårdsinrättningar är vanligtvis Region Skånes ansvar. Insatsen kan endast beviljas när den enskilde har behov av stöd av personlig karaktär i samband med besöket, exempelvis på grund av kognitiv svikt. Beslutet ska särskilt motiveras i beslutsunderlaget.²²

I Lund har brukaren möjlighet att välja hemtjänstutförare för ledsagning enligt SoL utifrån de utförare som är godkända enligt LOV.

Statistik ledsagning SoL Lund

Insats rekreation och fritid, SoL.

Verkställda beslut antal brukare 1 oktober 2018 1124 brukare.²³ I den statistiken ingår all ledsagning, även äldre på särskilda boenden (de betalar dock aldrig särskild avgift för ledsagning då det ingår i hemtjänstavgiften för boendet).

455 vuxna och 5 barn i **ordinärt boende** har verkställda beslut²⁴ (även om insatsen inte alltid används/utförs) om ledsagning enligt SoL i ordinärt boende.²⁵

Idag finns det enligt ovan många i särskilt boende för äldre som har beslut om ledsagning. Förvaltningen bedömer dock att förhållningssättet för ledsagning i LSS-bostad i någon form bör överföras till särskilt boende för äldre. Skillnaden är att enligt lag ingår insatsen i bostadsbeslutet men i särskilt boende för äldre ska det specificeras i beslutet.

Av alla beslut gällande ledsagning enligt SoL som togs i Lund 2017 gavs 14st delavslag, vilket innebar begränsning av insatsen i förhållande till ansökan och 21st gavs helavslag då personen ej bedömdes vara berättigad till insatsen.²⁶

Idag har många brukare beslut om betydligt mer ledsagning enligt SoL än vad som utförs. I oktober 2017 utfördes sammantaget **mindre än hälften** av den totala beviljade tiden ledsagning enligt SoL för vuxna i ordinärt boende.²⁷

²¹ Processledare MF 2018-06-19

²² Lunds Riktlinjer enligt SoL 2017-02-08

²³ Handläggare myndighetsfunktionen

²⁴ Handläggare myndighetsfunktionen 1 oktober 2018

²⁵ Uppgifter avgifter myndighetsfunktionen 2018-10-01

²⁶ Statistik myndighetsfunktionen 2018-09-25

²⁷ Sammanställning av listor från myndighetsfunktionen 2018-08-16.

2018-10-04

Diarienummer

VOO 2018/0285

I Lunds kommun görs en bedömning av om man har behov av att förflytta sig med hjälp av stöd. Om behov finns, har Lunds kommun varit generösa med omfattningen av ledsagning, och har vanligtvis beviljat de med svårigheter att förflytta sig utan stöd 5h/månad ledsagning enligt SoL utifall brukaren skulle vilja använda sig av ledsagning för att tex gå till frisör.²⁸ Brukaren betalar bara för den ledsagning som utförs/används (vilket innebär mycket administration för avgiftsenheten och hemvårdsenheterna enligt nedan).

Kommunen ska rapportera till IVO de beslut som inte verkställs inom tre månader. Om beslut inte verkställs inom rimlig tid kan IVO ansöka om särskild avgift hos förvaltningsrätten. Under år 2017 fanns inga rapporterade icke verkställda beslut enligt SoL.²⁹

Då ledsagning enligt SoL, till skillnad från ledsagning enligt LSS, inte utgår från en egen paragraf är det mer komplicerat att ta fram detaljerad statistik.

Omkostnader i samband med ledsagning i Lund

Omkostnadsersättningen till utförarna för ledsagning enligt LSS ska täcka ledsagarens kostnader som uppstår i samband med aktivitet. Omkostnadsersättningen ska täcka ledsagarens kostnader vad gäller måltider i samband med restaurang- eller cafébesök, inträden tex i samband med bio, teater och konserter, samt ev. resekostnader vid ledsagningstillfället.³⁰

I första hand ska ledsagaren använda sig av kamratkortet. (Med kamratkortet kan personer med en funktionsnedsättning gratis ta med sig en stödperson till kultur- och fritidsverksamheter i Lund med omnejd. Kortinnehavaren betalar ordinarie avgift.³¹)

Vid aktiviteter tillsammans med brukaren ersätts ledsagaren med max 450 kr per månad. Aktiviteter som kostar mer ska godkännas av ansvarig chef.³²

Vid längre resor krävs att behovet styrks genom individuell utredning och beslut *från ansvarig verksamhet*. Vid längre resor

²⁸ Myndighetschef 2018-10-01

²⁹ Årsanalys voo 2017 s. 40-41

³⁰ Riktlinje voo Omkostnader i samband med ledsagning 2017-02-28

³¹ www.lund.se 2018-05-11

³² Riktlinje voo Omkostnader i samband med ledsagning 2017-02-28

2018-10-04

Diarienummer

VOO 2018/0285

ersätts ledsagaren med traktamente gällande omkostnader och mat.³³

I Lund får brukaren vid ledsagning inte betala för ledsagarens kostnader. Ett ställningstagande har gjorts att om brukaren skulle betala skulle det i så fall bedömts som en gåva.³⁴

Exempel på friare ledsagning i andra kommuner

Laholms kommun friare ledsagning enligt LSS-Laholmsmodellen

I Laholms kommun får personer i ordinärt boende med beslut om ledsagarservice **enligt LSS** insats med tydlig målsättning med obegränsat antal timmar. Ledsagarservice kan dock högst nyttjas 10 timmar/dygn.³⁵

Den friare ledsagningen ger, liksom i Lund, brukaren rätt att välja vilken aktivitet ledsagningen ska användas till. Enligt Laholms gamla modell styrde beslutet vilken/vilka aktiviteter ledsagningen skulle användas till.³⁶

Det har inte rapporterats in icke verkställda beslut till IVO. IVO har dock ej haft synpunkter på modellen.³⁷

I gruppboende eller serviceboende enligt LSS ingår stöd vid enskilda aktiviteter som en del i boendet. En individuell prövning kan göras om den enskilde behöver mer stöd än vad boendet kan erbjuda. Dessa beslut om ledsagarservice ska i så fall ange målsättning och antal timmar.³⁸

För barn fattas i Laholms kommun oftast tidsbegränsade beslut med antal timmar.³⁹

Friare ledsagning enligt SoL har inte varit en fråga som studerats/varit aktuell i Laholms kommun. (Föreningen FUB har önskat friare ledsagning till gruppboende också men så är det inte idag.)⁴⁰

³³ Riktlinje voo Omkostnader i samband med ledsagning 2017-02-28

³⁴ Enhetschef ledsagarservice 2018-06-07

³⁵ Riktlinjer för ledsagarservice med stöd av LSS, Laholms kommun 2017-06

³⁶ Tel samtal avdelningschef Laholm 2018-05-08

³⁷ Tel samtal avdelningschef Laholm 2018-05-08

³⁸ Riktlinjer för ledsagarservice med stöd av LSS, Laholms kommun 2017-06

³⁹ Kvalitetsdeklaration ledsagarservice Laholms kommun

⁴⁰ Tel samtal avdelningschef Laholm 2018-05-08

2018-10-04

Diarienummer

VOO 2018/0285

Den friare ledsagningen ger, liksom i Lund, brukaren rätt att välja vilken aktivitet ledsagningen ska användas till. Enligt Laholms gamla modell styrde beslutet mer vilken aktivitet ledsagningen skulle användas till.⁴¹ (Enligt förvaltningens bedömning kan därmed en del av brukarens ökade nöjdhet i Laholm vara en följd av utökad rätt att välja form av aktivitet.)

Laholms kommun bedömer att friare ledsagning har medfört minskad administration för biståndshandläggarna. Tidigare fick biståndshandläggarna hantera ansökningar om tillfälligt utökad ledsagarservice. För den utförande verksamheten har det dock blivit mer administration, krävs mer utförligt arbete för utförarna med att upprätta genomförandeplan.⁴²

I Laholms kommun ökade den totala volymen ledsagning LSS med 3 % under provperioden.⁴³ För Laholm har det inte inneburit större kostnadsökningar.⁴⁴

Jönköpings kommun friare ledsagning enligt LSS och SoL, 1-årigt projekt med urval personer

I Jönköpings kommun pågår ett 1-årigt projekt med friare ledsagning (20170918-20180831) där ett urval av 30 brukare som beviljade insatsen ledsagning **enligt LSS eller SoL**, och som bor i ordinärt boende ingår. Utifrån arbetsmiljöskäl definierar Jönköpings kommun friare ledsagning som maximalt 10-timmars ledsagning per dygn.⁴⁵ I Jönköping beviljas ledsagning enligt SoL till personer under 65 år.⁴⁶ Inom projektet görs ingen skillnad mellan ledsagning enligt LSS eller SoL när det gäller omfattning eller omkostnader för ledsagning.⁴⁷ Projektet innebär dock ingen förändring avseende vilka aktiviteter insatsen kan användas till. Den enskilde ges dock möjlighet att fritt förfoga över de aktiviteter som ingår i insatsen.⁴⁸

Vid friare ledsagning i projektet är den enskilde, liksom i Lund, **inte** bunden till de aktiviteter som finns i originalbeslutet, utan brukaren kan använda den friare ledsagningen till alla aktiviteter som finns angivna för ledsagning.⁴⁹

⁴¹ Tel samtal avdelningschef Laholm 2018-05-08

⁴² Tel samtal avdelningschef Laholm 2018-05-08

⁴³ Uppföljning ledsagarservice Laholm, 2017-06-03, bil projektrapport s 7

⁴⁴ Tel samtal avdelningschef Laholm 2018-05-08

⁴⁵ Projektplan Jönköpings kommun 2017-10-17 s.4-5

⁴⁶ Vägledning Jönköpings kommun 2017-08-22 s.1

⁴⁷ Vägledning Jönköpings kommun 2017-08-22 s.8

⁴⁸ Bilaga Vägledning Jönköpings kommun 2017-08-22 s.7

⁴⁹ Mail förtydligande projektledare Jönköping 2010-05-16

2018-10-04

Diarienummer

VOO 2018/0285

I Jönköpings kommun har socialnämnden tagit ställning till att begreppet närmiljö innebär resor som inryms inom 10 timmar. I de fall den enskilde vill utföra aktivitet som överstiger 10 timmar, ex 12-timmars dagsresa Liseberg, får personen ansöka hos ansvarig handläggare.⁵⁰ (I Lunds kommun kan sådana dagsresor göras utan särskilt beslut av myndighetsfunktionen redan idag.)

Icke tidsbestämda beslut innebär att icke verkställda beslut inte kan rapporteras in till IVO som vid tidsbestämda beslut. Det har dock inte varit aktuellt med icke verkställda beslut före projektet heller.⁵¹

Barn har ingått bland de 30 brukare som ingått i projektet.⁵²

Inför projektet tillfrågades de 30 brukarna hur många timmar de tänkte använda den friare ledsagningen till, det blev ett snitt med en ökning på 6-7h/person och vecka. I praktiken har ökningen istället hittills varit ett snitt på ca 3 h/person och vecka. Vid ett införande av friare ledsagning för all ledsagning i ordinärt boende inom LSS och SoL beräknas kostnadsökningen för Jönköpings kommun bli ca 5 mkr.⁵³

Avseende likställighetsprincipen har kommunen sett det tidsbegränsade projektet i sig som faktorn som motiverar att alla brukare (invånare) inte behandlas lika.⁵⁴

Trollhättan

Trollhättans kommun har infört projekt med friare ledsagning enligt LSS till vuxna i ordinärt boende from juni 2018 tom januari 2019.

Det var 12/40 möjliga brukare som vill vara med i projektet. Det är i stort sett Laholmsmodellen som har införts. Införandet har hittills inte inneburit större utökning antal timmar (men det har varit sommar). Nu har utföraren rollen att avgöra vad som är ledsagning eller ej vilket, enligt samordnare i utförarverksamheten, inte bedöms innebära samma rättssäkerhet. Nu finns ingen möjlighet att överklaga om brukaren är missnöjd.⁵⁵

⁵⁰ Vägledning Jönköpings kommun 2017-08-22 s.7

⁵¹ Telefonsamtal projektledare 2018-05-17

⁵² Telefonsamtal projektledare 2018-05-17

⁵³ Telefonsamtal projektledare 2018-05-17

⁵⁴ Telefonsamtal projektledare 2018-05-17

⁵⁵ Samordnare tel samtal 2018-09-18

2018-10-04

Diarienummer

VOO 2018/0285

Västerås stad

Har skrivits ett tjänsteutlåtande om friare ledsagning, dock har inget beslut om införande fattats.⁵⁶

Förvaltningens bedömning om friare ledsagning

Brukarperspektivet

Utifrån brukarperspektivet bedömer enhetschef för utförandet av ledsagning LSS internt att det kan vara svårt för många brukare att hantera friare timmar. De behöver ofta hjälp av ledsagare för att fylla upp beviljad tid med aktiviteter för ledsagning då de själva kan ha svårt att ta initiativ till aktiviteter. Största gruppen brukare med ledsagning LSS är personer med autism eller svår psykisk sjukdom. De bedöms ha svårare hantera friare ledsagning. Friare ledsagning bedöms därmed främst kunna gagna personer med fysisk funktionsnedsättning.⁵⁷ I vissa fall bedöms det finnas risk att anhöriga skulle begära mer ledsagning till brukaren i förhållande till föräldraansvaret, än vad som bedöms vara det bästa ur brukarens perspektiv.⁵⁸ Det bedöms vara de som har störst behov av ledsagning som bör få mest.⁵⁹ Biståndsbedömningen syftar till att säkerställa att individens behov säkerställs.

Rättssäkerhet - beslut, överklagan, verkställighet och uppföljning

Beslut

Rätten till insatser- individens behov

Enligt LSS 7 § som avser rätten till insatser enligt LSS ska personer ha rätt till insatser om de behöver sådan hjälp i sin livsföring och om deras behov inte tillgodoses på annat sätt. Den enskilde skall genom insatserna tillförsäkras goda levnadsvillkor. Insatserna skall vara varaktiga och samordnade. De skall anpassas till mottagarens individuella behov samt utformas så att de är lätt tillgängliga för de personer som behöver dem och stärker deras förmåga att leva ett självständigt liv.

Enligt SoL 4 kap 1 § som avser rätten till insatser enligt SoL ska den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt ha rätt till bistånd av socialnämnden för sin försörjning (försörjningsstöd) och för sin livsföring i övrigt. Den enskilde ska genom biståndet tillförsäkras en skälig levnadsnivå.

⁵⁶ Mail 2018-05-04

⁵⁷ LSS-handläggare 2018-08-28

⁵⁸ LSS-handläggare 2018-08-28

⁵⁹ Enhetschef ledsagarservice LSS 2018-06-11, LSS-handläggare 2018-08-28

2018-10-04

Diarienummer

VOO 2018/0285

Biståndet ska utformas så att det stärker hans eller hennes möjligheter att leva ett självständigt liv.

Förvaltningen vill lyfta frågan om rättssäkerhet för individen vid friare ledsagning. Beslutet kommer vid friare ledsagning avse att behov av ledsagning finns, *inte omfattningen*. Det bedöms inte vara förenligt med lagstiftningen, enligt gällande föreskrifter ska även omfattningen av behovet framgå av beslutet. Det vore detsamma som att ge möjlighet till tex fria assistanstimmar enligt LSS. Det är möjligt att friare ledsagning enligt SoL skulle kunna vara förenligt med den nya möjligheten till förenklad biståndsbedömning i Socialtjänstlagen.

Förvaltningen bedömer att vid friare ledsagning skulle det bli svårare att kontrollera att ledsagning ges för rätt insatser. Redan idag utför vissa utförare fel insatser som ej omfattas av ledsagning.⁶⁰ Det är ett problem som förvaltningen bedömer skulle öka vid friare ledsagning.

Likställighetsprincipen

Enligt likställighetsprincipen i kommunallagen 2 kap 3 § ska kommunen behandla sina medlemmar lika om det inte finns sakliga skäl för något annat.

Det finns olika grupper som beviljas ledsagning

Ledsagning enligt LSS

- Personer i ordinärt boende/personer i särskilt boende
- Vuxna/Barn

Ledsagning enligt SOL

- Personer i ordinärt boende/personer i särskilt boende
- Vuxna/Barn

I Laholms kommun ges friare ledsagning, obegränsat antal timmar ledsagning endast till vissa av de grupper (enligt ovan) som har ledsagning.

Friare ledsagning gäller enbart ledsagning enligt LSS. Men även för ledsagning enligt LSS finns begränsningar. Den friare ledsagningen enligt LSS gäller enbart personer i ordinärt boende samt enbart vuxna.

(Dvs friare ledsagning gäller ej ledsagning enligt LSS på särskilt boende och ej barn i ordinärt boende.)

I Jönköpings kommun ges i ett tidsbegränsat projekt friare ledsagning, obegränsat antal timmar ledsagning endast till vissa av

⁶⁰ Myndighetschef 2017-05-17

2018-10-04

Diarienummer

VOO 2018/0285

de grupper (enligt ovan) som har ledsagning.

Friare ledsagning gäller både ledsagning enligt LSS och enligt SoL. Men även i Jönköpings projekt finns begränsning. Den friare ledsagningen gäller enbart personer i ordinärt boende. (Dvs friare ledsagning gäller ej ledsagning på särskilt boende (LSS eller SoL).)

Om Lunds kommun skulle införa friare ledsagning enbart för vissa grupper, bedömer förvaltningen att det är av vikt att det finns sakliga skäl för varför kommunen inte skulle behandla alla med behov av ledsagning lika.

Överklagan

Enligt förvaltningslagen 44 § har den enskilde möjlighet att överklaga beslut inom tre veckor från den dag då den som överklagar fick del av beslutet. Förvaltningen vill lyfta fram att den enskildes möjlighet att överklaga omfattningen av antal timmar ledsagning försvinner genom beslut om friare ledsagning. Även vid friare ledsagning är det inte garanterat att kommunen kan verkställa all ledsagning som den enskilde önskar. Det finns då inte samma tydliga rättsliga process för ett avgörande huruvida den enskilde får den ledsagning som den är berättigad eller ej.

Verkställighet

Enligt LSS 28 f § och SoL 16 kap 6 f § ska alla gynnande nämndbeslut enligt LSS 9 § respektive SoL 4 kap 1 § som inte har verkställts inom tre månader från dagen för beslutet rapporteras till Inspektionen för vård och omsorg (IVO) samt revisorer. För varje beslut ska nämnden ange tidpunkten för beslutet och vilken typ av insats beslutet gäller samt kortfattat uppge skälen för dröjsmålet. Förvaltningen bedömer att det vid friare ledsagning enligt Laholms-modellen finns risk att icke verkställda beslut gällande ledsagning ej rapporteras till IVO och revisorer på samma sätt som vid tidsspecificerade beslut.

Uppföljning

Att ett beslut är tydligt utformat har stor betydelse för att den enskilde ska kunna förstå vilken rätt till hjälp han/hon har. Om beslutet inte är tydligt kan det leda till problem vid verkställigheten av beslutet.

Uppföljning av ett tydligt beslut syftar att utgöra ett stöd för att brukarens behov tillgodoses. Införande av friare ledsagning minskar detaljeringsgraden i besluten och det bedöms därmed försvåra den individuella uppföljningen. För att få kunskap om insatsens resultat för den enskilde behöver man följa upp beslut. Uppföljningen kan

2018-10-04

Diarienummer

VOO 2018/0285

inte inriktas utifrån huruvida den enskildes fastställda behov tillgodosetts eller ej. Vid friare ledsagning skulle nuvarande avvikelshantering gällande ledsagning inte kunna fortgå. Det blir inte verkställd tid i förhållande antal timmar utifrån en behovsbedömning som ska följas upp. Uppföljningen skulle få inriktningen om brukaren fått antal timmar som brukaren önskat. Utifrån att brukar i Lund har möjlighet att välja sina aktiviteter bedömer förvaltningen att det redan idag finns svårigheter att säkra att de brukare som har störst behov av ledsagning får mest ledsagning. Vid friare ledsagning bedöms det finnas ökad risk att det inte är den brukare som har störst behov av ledsagning som begär (och därmed får) mest. Vid friare ledsagning som inte är tidsbestämd bedömer förvaltningen därmed att det blir svårare att följa upp om insatsen är rätt utifrån den enskildes behov.⁶¹ Det bedöms även bli svårare att följa upp att ledsagning ges till rätt insatser. Ledsagning ska ej användas för insatser motsvarande insatsen personlig assistans.⁶²

Personal

I Lunds interna utförarverksamhet för ledsagning enligt LSS är samtlig personal timanställd.⁶³

Insatsen Rekreation och fritid (ledsagning enligt SoL) utförs som hemtjänstinsats av personal inom hemvården.

Friare ledsagning innebär att brukarna ska kunna påverka vad som ska utföras utifrån vad som för tillfället känns viktigast. Det kan upplevas som positivt för brukaren, förvaltningen vill dock lyfta fram att det påverkar den utförande personalens arbetssituation och professionella utveckling. För att personalen ska ha en god arbetsmiljö och för att kunna rekrytera personal, är det viktigt att den utförande organisationen har möjlighet att planera insatser och behovet av personalresurser. Det bedöms öka risken för ojämn arbetsbelastning.

Ökade kostnader ledsagning

Ledsagning enligt LSS

Under 2017 gavs 12 brukare delvis avslag genom att ett mindre antal timmar beviljades brukare som var berättigade ledsagning enligt LSS.⁶⁴ Ersättning för ledsagarservice enligt LSS utgår för utförd ledsagning. Resor till och från verkställighet sker utanför beviljade

⁶¹ Myndighetschef 2018-10-03

⁶² LSS-handläggare 2018-08-28

⁶³ Enhetschef ledsagarservice 2018-06-11

⁶⁴ Uppgifter myndighetsfunktionen 2018-05-16.

2018-10-04

Diarienummer

VOO 2018/0285

timmar och ersätts inte.⁶⁵ Ersättning ledsagning enligt LSS - 318 kr/timme 2018.⁶⁶

Om dessa 12 brukare beviljats samtliga timmar ledsagning som det givits avslag för som de ansökt om, bedöms att kostnaden för ledsagning enligt LSS skulle ha ökat med ca **1 230 tkr** 2017. För att skatta kostnadsökningen räcker det inte att enligt ovan utgå från antalet timmar avslag. I Lunds kommun har timmarna för ledsagning minskat. Utifrån erfarenheter från Jönköpings och Laholms kommun bedöms friare ledsagning innebära att timmarna i viss mån skulle öka. Det bedöms svårare att se till att nämndens riktlinjer följs om utförarna ska se till att de efterlevs. LOV-ersättningen för ledsagning utifrån utförd tid bedöms även kunna medföra kostnadsökningar, då utförare och brukare vid friare ledsagning ska besluta om insatsens omfattning tillsammans. Förvaltningen bedömer därmed att kostnaden för friare ledsagning skulle vara betydligt högre.

Ledsagning enligt SoL

Under 2017 gavs 14 brukare delvis avslag genom att ett mindre antal timmar beviljades brukare som var berättigade ledsagning enligt SoL. 9 av dessa fick delavslag då ansvaret enligt gränsdragning låg hos annan huvudman (sjukresa Region Skåne). 5 brukares delavslag gällde omfattning på insats.⁶⁷ Ledsagning enligt SoL har ett annat system för ersättning, kommunens kostnad skattas⁶⁸ dock utifrån ersättningen per timme för ledsagning LSS som är 318 kr år 2018.

Om dessa 5 brukare beviljats samtliga timmar ledsagning som det givits avslag för som de ansökt om, bedöms att kostnaden för ledsagning enligt SoL skulle ha ökat med ca **420 tkr** 2017. För att skatta kostnadsökningen räcker det inte att enligt ovan utgå från antalet timmar avslag. I Lunds kommun har timmarna för ledsagning minskat. Utifrån erfarenheter från Jönköpings kommun bedöms friare ledsagning innebära att timmarna i viss mån skulle öka. Det bedöms svårare att se till att nämndens riktlinjer följs om utförarna ska se till att de efterlevs. Förvaltningen bedömer därmed att kostnaden för friare ledsagning skulle vara betydligt högre.

⁶⁵ Förfrågningsunderlag LOV-LSS Ledsagar- och avlösarservice 2015-06-17

⁶⁶ Beslut voo-nämnden 2017-12-13 § 95

⁶⁷ Uppgifter myndighetsfunktionen 2018-09-25.

⁶⁸ Ekonomichef 2018-10-03

2018-10-04

Diarienummer

VOO 2018/0285

Ledsagning enligt SoL förutsätter inte en personkretsbedömning. Därmed bedömer förvaltningen att vid ett eventuellt införande av friare ledsagning enligt SoL finns en högre sannolikhet att omfattningen av ledsagning enligt SoL ökar, än för ledsagning enligt LSS.

Ledsagning LSS och SOL

Det finns också en risk att ett sådant ersättningssystem är kostnadsdrivande eftersom utföraren får mer ersättning ju mer utförd tid som kan redovisas. (I viss mån redan idag då ersättning utifrån utförd tid. Idag begränsas dock maximala ersättningen av antalet timmar som anges i beslutet.)

Ett eventuellt införande av friare ledsagning skulle kräva ändring av nuvarande förfrågningsunderlag LOV och resursfördelningssystem för ledsagning enligt SoL.

Ökade kostnader administration

Förvaltningen bedömer inte att biståndshandläggarnas administration skulle minska i större utsträckning, behovet ska fortfarande utredas och följas upp.

Däremot bedöms administrationen för utförarna av insatser öka. De får lägga utökade resurser på att se till att följa riktlinjer för användning av insatser. Utförarna skulle också få ökad administration för att lösa personaltillgång för varierande behov av ledsagarservice utifrån brukares önskemål. Utförarna har redan idag svårighet att matcha brukares behov med tillgång till personal.⁶⁹

Socialstyrelsens kartläggning av ledsagning 2015

Socialstyrelsen fick 2014 i uppdrag att analysera fyra av insatserna enligt LSS-lagstiftningen, ledsagarservice, avlösarservice i hemmet, korttidsvistelse utanför det egna hemmet och bostad med särskild service för vuxna eller annan särskilt anpassad bostad för vuxna.

Av dessa fyra insatser var det ledsagarservice som innehöll flest avgränsningar. Socialstyrelsen konstaterade att det finns stora skillnader i hur ledsagarservice tillämpas i kommunerna. Olikheterna gällde främst var insatsen kan beviljas (möjlighet till resor), vem som ska svara för ledsagarens omkostnader och vad som ingår i den personlig service som ledsagarservice ska ha karaktären av enligt propositionen till LSS-lagstiftningen. Socialstyrelsen menade att kommunerna behövde ytterligare stöd i dessa frågor.⁷⁰

⁶⁹ Enhetschef ledsagarservice 2018-08-28

⁷⁰ Kartläggning och analys av vissa insatser enligt LSS Socialstyrelsen 2015 s.67-69

2018-10-04

Diarienummer

VOO 2018/0285

Friare ledsagning avseende antalet timmar var därmed inget som Socialstyrelsens utredning lyfte fram.

Hur har vi i Lund arbetat för att förbättra ledsagarservice? IBIC är ett systematiskt arbetssätt som utgår från individens behov, resurser, mål och resultat. Handläggare och utförare använder Internationell klassifikation av funktionstillstånd, funktionshinder och hälsa, ICF, som gemensamt tankesätt och språk. Målet är att individen får sina behov beskrivna på ett likvärdigt sätt och att individen får möjlighet att stärka sina egna resurser avseende genomförande av aktiviteter och delaktighet.

Styrkor med IBIC⁷¹:

- Stärker individens delaktighet
- Underlättar samarbete
- Mer likvärdigt och rättssäkert
- Gör det tydligt för utföraren vilket stöd individen behöver
- Gör det lättare att följa upp behov och mål

Med stöd av lag om valfrihetssystem (LOV) tillämpar vård- och omsorgsnämnden sedan 1 januari 2010 valfrihet när det gäller ledsagarservice enligt LSS. Brukaren väljer själv utförare av sina beslutade insatser. Godkänd privat utförare är Ekens assistans och Nordström assistans.⁷² Ledsagar- och avlösarservice svarar för Lunds kommuns ledsagarservice i egen regi.

Förvaltningen har de senaste åren arbetat för att öka brukares delaktighet. Enligt förfrågningsunderlaget ledsagning LSS fastställs tidpunkten för utförandet av ledsagning utifrån överenskommelse mellan brukare och utförare om inte annat anges i beställningen av insatsen. Vid tillsättning av ledsagare har brukaren ett avgörande inflytande.⁷³ Utförarverksamheten arbetar med brukarens delaktighet genom att brukaren inom antalet beviljade timmar får välja aktiviteter, påverka när det ska ske, vem som ska utföra ledsagningen och hur den ska utföras.⁷⁴

Andra insatser som kompletterar ledsagning

I Lunds kommun finns frivillig verksamhet med inriktning fritid som kommunen inte är skyldig att utföra enligt lag.

⁷¹ Socialstyrelsens hemsida 2018-05-14

⁷² 2018-05-02

⁷³ Förfrågningsunderlag LOV-LSS Ledsagar- och avlösarservice 2015-06-17

⁷⁴ Enhetschef ledsagarservice 2018-06-11

2018-10-04

Diarienummer

VOO 2018/0285

Mötesplats F 30 är en mötesplats för personer inom LSS som är över 13 år. Här arrangeras olika aktiviteter.

Inom äldreomsorgen finns träffpunkter för seniorer och stimulansgrupper inom hemvården (stimulans i vardagen). Under 2018 öppnar Seniorernas Hus.

Därutöver finns volontärverksamheten som riktar sig till äldre. Verksamheten ska inte konkurrera med uppgifter som utförs av anställd personal. Syftet med volontärens insats är att höja livskvaliteten för äldre. Ett engagemang kan ge möjlighet att bryta isolering och utanförskap, både för den som ger och den som tar emot insatsen. Det kan handla om att besöka en senior, hålla telefonkontakt, bidra till verksamhet på boende för seniorer, följa med på promenader eller bidra till verksamhet på träffpunkt för seniorer.

Dessutom finns insatsen biträde av kontaktperson enligt LSS. Insatsen kontaktperson syftar till att bryta personens isolering genom umgänge och hjälp till fritidsverksamhet.⁷⁵ Laholmsmodellen bedöms enligt förvaltningen innebära att gränsen mellan ledsagning och kontaktperson kan bli otydlig.

Insatsen enligt SoL som har liknande syfte som kontaktperson är Insats för informella sociala relationer. Insats för informella sociala relationer innebär att bryta isolering och stöd med att skapa och bibehålla sociala relationer.

Kvalitetsuppföljningar ledsagning Lund

Årlig uppföljning görs vid löpande beslut. Egenkontroll sker 2 gånger per år.⁷⁶

Kvalitetsuppföljningen i Webropol för 2017 visar att samtliga brukare med ledsagning som besvarat enkäten ledsagning alltid/oftast sammantaget är nöjd med stödet brukaren får och alltid/oftast är trygg med stödet brukaren får.⁷⁷

Synsätt kommunens insatser

LSS-lagstiftningen syftar till att alla ska leva så normalt som möjligt - ska stimulera alla till ett självständigt liv. I biståndsbedömningen görs alltid en individuell bedömning där det gäller att ta vara på varje människas styrkor och möjligheter. I förvaltningens uppdrag ingår att följa gällande lagstiftning och praxis.

⁷⁵ Kunskapsguiden Socialstyrelsen

⁷⁶ Rutinbeskrivning för utredning avseende ledsagning enligt 9 § 3 LSS 2014-11-12

⁷⁷ Kvalitetsuppföljning brukarnivå ledsagning och kontaktperson juni-december 2017

2018-10-04

Diarienummer

VOO 2018/0285

Ett synsätt som har gällt är att kommunen inte ska ta över ansvar. I kommunens riktlinjer för insatser enligt SoL har tidigare fastställts att kommunen inte ska överta ansvar. Det har tydliggjorts att ledsagning till Region Skånes sjukvårdsinrättningar inte är kommunens ansvar (då sjukresor är Region Skånes ansvar). Kommunen ska följa samhällsutvecklingen i övrigt och därmed ska inköp ske via nätet.

Kommunen ska inte heller vid beviljande av insatser för barn överta föräldraansvaret.

Om friare ledsagning införs bedöms att det skulle ske en minskad användning av insatserna avlösarservice och korttidsvistelse. Istället bedöms att insatsen ledsagarservice skulle användas i ökad utsträckning.⁷⁸

Övrigt

Förslag 5 timmar avgiftsfri ledsagning/månad

Avgiftsfri ledsagning 5h/mån för ledsagning enligt SoL skulle vara till fördel för vissa brukare.

Friare ledsagning enligt SoL skulle innebära behov av avstämning av avgiftsnivå brukaren varje månad, det som förvaltningen vill komma ifrån för att minska administrationen kring avgiftshantering för avgiftsenheten och hemvårdsenheterna.

Förvaltningen har tagit fram ett förslag om avgiftsfri ledsagning enligt SoL i ordinärt boende. Idag räknas de utförda/använda timmarna för ledsagning in i det totala timantalet för service- och personlig omvårdnad för att fastställa vilken hemtjänstnivå som brukare i ordinärt boende hamnar i avgiftssyfte.

Förvaltningens förslag är att avgiftsbefria 5 timmars ledsagning enligt SoL per månad i ordinärt boende (de allra flesta har 5 timmar beviljat) precis som man gjort med 15 timmar Avlösning i hemmet. Vård- och omsorgsförvaltningen föreslår att de första 5 timmarna i månaden ledsagning enligt SoL är avgiftsfria och för timmar därutöver utgår avgift enligt hemtjänsttaxa.

Förslaget skulle frigöra tid för förvaltningens avgiftshantering, men även i viss mån för hemvårdsenheterna. Då hantering av uppföljning utförda/använda antal timmar ledsagning enligt SoL inte kan ske i Procipita är nuvarande hantering ur sekretessynpunkt inte optimal. Förslaget skulle bespara förvaltningen mycket administration.

⁷⁸ LSS-handläggare 2018-08-28

2018-10-04

Diarienummer

VOO 2018/0285

Kostnaden bedöms innebära 50 tkr/år för förvaltningen i minskade avgiftsintäkter (allt annat oförändrat).⁷⁹ Dock förväntas administrationskostnaden för avgiftsenheten och hemvårdsenheterna minska med ca 60 tkr/år.

Avgifter inom vård- och omsorg fastställs inte av vård- och omsorgsnämnden. Det är vård- och omsorgsnämnden som tar fram förslag till kommunfullmäktige. Kommunfullmäktige fastställer avgifter.

Utökning av volontärverksamhet

I Lunds kommun finns en volontärförmedling inom äldreomsorgen. Vem som helst som vill engagera sig ideellt får ställa upp.

Verksamheten ska ses som ett komplement till frivilligorganisationernas arbete och inte konkurrera med uppgifter som utförs av anställd personal. Syftet med volontärens insats är att höja livskvaliteten för äldre. Ett engagemang kan ge möjlighet att bryta isolering och utanförskap, både för den som ger och den som tar emot insatsen. Skulle utökning av volontärverksamheten till att även omfatta yngre kunna vara ett alternativ till införande av friare ledsagning?

Sammanfattande bedömning

Den gängse modellen vid beviljande av ledsagning innebär individuell behovsbedömning där myndighetsutövningen är till för att skydda individen genom att identifiera individens behov och säkerställa att brukarens behov tillgodoses.

Utifrån brukarperspektiv bedöms nuvarande ledsagning uppfylla brukarnas behov redan idag. Idag är avslagen avseende ledsagning få i Lunds kommun. Kvalitetsuppföljningen av ledsagningen enligt LSS visar att brukarna är nöjda och trygga. En hög andel av de beslutade timmarna ledsagning enligt SoL används idag inte av brukarna. I Lunds kommun finns redan idag möjlighet för brukarna att styra vilka aktiviteter som ledsagningen ska användas till, vilket varit mer styrt i Jönköpings och Laholms kommun **innan** de valde att införa friare ledsagning. Lunds kommun har därmed redan idag stort brukarinflytande och förvaltningen ser därför inte att friare ledsagning bör införas.

⁷⁹ Avgiftshandläggare utifrån augusti 2018

2018-10-04

Diarienummer

VOO 2018/0285

Även utifrån rättssäkerhetssynpunkt, personalperspektiv och ur kostnadssynpunkt bedömer förvaltningen att friare ledsagning enligt Laholmsmodellen **inte** bör införas i Lunds kommun.

Förvaltningen föreslår dock 5h avgiftsfri ledsagning enligt SoL/månad i ordinärt boende.

Förvaltningens förslag till beslut

Vård- och omsorgsnämnden föreslås besluta

- att förvaltningen har slutfört sitt utredningsuppdrag
- att föreslå kommunfullmäktige att besluta om 5h avgiftsfri ledsagning enligt SoL /månad i ordinärt boende

Anna Borgius
Vård- och omsorgsdirektör

Lena Carlereus
Myndighetschef

Beslut expedieras till:
Kommunfullmäktige
Akten